

Láska na dvou adresách

Oddělené soužití v sociologických výzkumech¹

Eva Očadlíková

Love at Two Addresses

Living Apart Together in Sociological Research

ABSTRACT Living apart together as an alternative form of partnership is currently gaining increasing attention of social scientists. An increasing number of couples who do not share a common household is explained along with other changes in family structure as a result of the collapse of the traditional marriage, individualization and emancipation of women. An increasing number of couples living apart together can also be explained by sociological concepts such as Giddens's pure relationship or Tomášek's individualized habitus. LAT – relationships are often chosen by young people who are often still living with their parents or are separated due to study or employment. These types of relationships, however, are chosen by the middle and older generation too, often after divorce or separation with a life partner. Regardless of age, respondents defined the need for independence and space for themselves as an important motive for choosing living apart together. However, it is very difficult to determine how many people actually live in this way, as no uniform definition, which social scientists would agree with, exists. The aim of this text is to summarize the basic knowledge relating to the phenomenon of Living apart together.

KEYWORDS individualized habitus, individualization, living apart together, partnership, pure relationship

Úvod

Posledních několik desetiletí jsme svědky demografických i společenských změn, mění se postoje vůči partnerství a rodičovství a podoba rodinných a partnerských vztahů. Rodinná uspořádání se pluralizují – rodiny nabývají různých podob a forem. Dochází k poklesu sňatečnosti, snižování porodnosti a roste počet jedinců, kteří žijí sami (Daly 2005). Tyto změny bývají označovány jako druhý demografický přechod (Van de Kaa a Lesthaeghe 1986 podle Rabušic 2001).

Druhý demografický přechod můžeme obecně identifikovat s oslabením instituce „tradiční“ rodiny. S tím je spojen zejména rozpad „tradičního manželského systému“ (Levin

Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 4/2009. S. 115–128. ISSN 1214-813X.

¹ Tento text vznikl na základě bakalářské práce „Oddělené soužití jako alternativní forma partnerských vztahů“ obhájené 8. června 2009 na Katedře sociologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. Za cenné rady a pomoc při psaní děkuji Mgr. Michaela Bartošové a Mgr. Lence Slepíkové.

a Trost 2003 podle Levin 2004). Ten předpokládal čtyři fáze vztahu, které na sebe v daném pořadí navazují: svatební obřad, stěhování do společné domácnosti, počátek sexuálního vztahu a první dítě zhruba rok poté. Podobně tento systém popisuje Rabušic jako schéma „vzorec cesty do manželství“, kde vztah začíná láskou mezi dvěma jedinci, pokračuje obdobím „chození spolu“ neboli obdobím námluv, které ústí ve sňatek; teprve poté je povolen pravidelný sex, který vede k narození dětí (Rabušic 2001: 195). Toto pravidlo však postupně ztrácí podporu v chování jedinců a rozšiřují se alternativní formy soužití, které zaměňují pořadí, případně přímo vynechávají některé fáze těchto systémů.

Podobu vztahů ovlivnila kromě druhého demografického přechodu i emancipace žen. Během ní dochází k posunu od tradičního modelu „muž-živitel“ směrem k modelu, kdy vydělávají oba partneři (Frejka 2008). Ženy se mohou vzdělávat a pracovat, stávají se ekonomicky soběstačnými a díky tomu si mohou případně dovolit samostatné bydlení. Tato změna je zřejmě klíčová pro objevení alternativní podoby vztahu, v anglicky psaných textech označované jako *living apart together* (tedy doslova „žít spolu, ale odděleně“) či akronymem LAT-vztah, v češtině pak jako oddělené soužití. Snížení důrazu na „tradiční“ rodinu spolu s vyšší zaměstnaností a samostatností žen vytváří prostor pro vznik partnerských dvojic, pro které je typické, že nesdílejí domácnost – vynechávají tedy jednu z „tradičních fází“ – stěhování do společné domácnosti.

Oddělené soužití však není zcela novou podobou rodinného uspořádání. Podobné vztahy zřejmě ojediněle existovaly už dřív, jen nebyly rozpoznávány (Trost 1997). Tvořily pouze výjimky v jinak nezpochybňovaném tradičním uspořádání vztahu mezi mužem a ženou.² Důvody pro taková soužití byly praktické, vynucené například typem povolání (obchodní cestující) nebo praktikované v rodinách, kde oba partneři pracovali na své kariéře (Gross 1980), což však nebylo nijak běžné. Teprve v posledních zhruba dvaceti letech jim byla v některých zemích západní Evropy, ve Spojených státech a v Kanadě věnována větší pozornost. V České republice doposud relevantní samostatný výzkum na toto téma chybí.³ Avšak i v těch zemích, kde již výzkumy na toto téma proběhly, se výzkumníci potýkají s nejednotnou definicí.

² Zvláštním případem jsou filmové hvězdy, pro které oddělené soužití bylo a je často přímo součástí životního stylu (Bawin-Legros a Gauthier 2001). Nabízí se myšlenka, že by filmové hvězdy mohly určitým způsobem přispět k rozšiřování odděleného soužití, neboť jejich životní styl bývá inspirací pro širší veřejnost a může legitimizovat některé vzorce chování.

³ O odděleném soužití se v českém sociologickém prostředí zmiňuje pouze několik málo autorů. Tomášek jej ve své studii o singles vztahuje k nově se objevující životní fázi – pozdní adolescenci nebo také post-adolescenci, která je pro určité jedince charakteristická studiem, prací na kariéře, cestováním. Tito jedinci žijí zdánlivě bez partnera, ukazuje se však, že většinou nějaký vztah mají. V této souvislosti zmiňuje Tomášek i LAT-vztahy (Tomášek 2006b). Možný uvádí, že nejčastější podobou odděleného soužití u nás jsou vztahy lidí v důchodovém věku. Oddělené soužití mladých lidí podle něj může být způsobeno bytovou tísň. Jako další podobu uvádí případy dcer z neúplných rodin, které žijí pouze s matkou – tyto dcery mají často partnera, se kterým ale nežijí (Možný 2006). Rabušic pak hovoří o odděleném soužití jako o téměř postmoderní podobě vztahů charakteristické tím, že partneři spolu nežijí ve společné domácnosti, a přesto „patří k sobě“, což ví i jejich okolí (Rabušic 2001). Z výzkumu preferencí jednotlivých podob vztahů v roce 2000 vyplynulo, že jen 7 % českých obyvatel považuje oddělené soužití za ideální formu vztahu (proti manželství, které je ideálem pro 81 % respondentů) (Hamplová 2003). To však nic nevypovídá o skutečných počtech lidí takto žijících.

Oddělenému soužití chybí nejen širší teoretické zakotvení, ale i koncepty, které by umožnily statisticky zachytit tento typ partnerství. A to je důvodem – přestože existuje několik kvantitativních výzkumů –, proč se jejich výsledky nedají příliš srovnávat: cesty k nim byly rozdílné. Následující text si klade za cíl seznámit čtenáře formou přehledové studie s dosavadními poznatky o fenoménu odděleného soužití.

Obtížné vymezení pojmu

Pojem „living apart together“ uvedl poprvé do praxe holandský novinář Michiel Berkel v roce 1978. Psal článek o svém vztahu – on a jeho přítelkyně toužili být spolu 24 hodin denně, což však nebylo možné – a hledal pro tento typ uspořádání vhodný název. Někdo mu připomněl film „Frank & Eva/Living apart together“⁴ z roku 1973. Berkel se inspiroval a nakonec použil v textu zkratku LAT-vztah (Levin a Trost 1999, Trost 1997).

Vymezit pojem „living apart together“, tedy LAT-vztah, není jednoduché. Jedná se o nový fenomén, který se dá nahlížet z mnoha úhlů pohledu a zatím neexistuje definice, na které by se sociální vědci zcela shodli. Je možné použít několik různých kritérií, podle kterých sociální vědci tyto vztahy vymezují. Klasickou a často citovanou definici uvádějí Levin a Trost, kteří definují LAT-vztah jako pár, který nesdílí stejnou domácnost. Oba partneři žijí ve vlastních domácnostech, ve kterých s nimi mohou žít i jiní lidé; definují sami sebe jako pár a vědí, že i jejich blízké sociální okolí je jako pár vnímá. LAT-vztah může být podle nich tvořen jak lidmi stejného, tak opačného pohlaví.⁵ Tuto definici je zároveň možné použít pro popis soužití manželských i nemanželských párů (Levin a Trost 1999).

Objevuje se i srovnání vztahů LAT a kohabítace. Oddělené soužití bývá z tohoto úhlu pohledu považováno za alternativní typ kohabítace, za trvalý intimní vztah, který nezahrnuje společný domov (Karlsson a Borell 2002). Bývá poukazováno na fakt, že LAT-vztahy jsou podobné kohabítaci zejména v otázce, jak moc vztah znají a přijímají přátelé a příbuzní partnerů. Stejně jako kohabítace je oddělené soužití považováno za přirozeně monogamní a znamená víc než jen dočasný, pomíjivý nebo příležitostný vztah (Haskey 2005). Oddělené soužití není doménou pouze mladých lidí; dotýká se celého životního cyklu.⁶ V odděleném soužití

⁴ Film pojednává o manželském páru, který nedokáže žít dohromady (mají odlišné představy o ideálním soužití), ale zároveň se natolik milují, že nemohou žít bez sebe (<http://www.allmovie.com/work/frank-en-eva-143665>).

⁵ Odděleným soužitím homosexuálních párů se zabývali zatím výhradně výzkumníci ve Spojených státech. Z výzkumu, který vycházel z dat GSS 1996 a 1998 a „California Quality of Life Survey“ z let 2004 až 2005, vyplynulo, že ve Spojených státech zhruba 15 % leseb a 17 % gayů nežije s partnerem ve společné domácnosti. Homosexuální páry volí oddělené soužití stejně jako heterosexuální páry kvůli zachování nezávislosti, nicméně mají i specifické důvody. Stále přetrvává stigma ohledně homosexuality – a oddělené soužití umožňuje ponechat vztah v tajnosti (Peplau a Cochran 1990 podle Strohm et al. 2008) a navíc homosexuální páry obecně méně kladou důraz na společné bydlení a zakládání rodiny (Strohm et al. 2008).

⁶ Podle kanadského výzkumu bylo 56 % jedinců, kteří se přihlásili k oddělenému soužití, ve věkové skupině 20-29 let (Milan a Peters 2003). Britský výzkum naznačil, že zhruba polovina partnerů v odděleném soužití je mladší 25 let (Haskey 2005).

nacházejí alternativu k tradičnímu manželství i starší partneři. Udržování oddělených domácností, financí a životního prostoru je pro ně často přijatelnou variantou pro skloubení intimního sdílení a autonomie. Pro starší partnery, kteří prožili rozvod nebo ovdovění, je typické, že žijí každý ve své vlastní jednočlenné domácnosti a tráví spolu víkendy, případně několik dní v týdnu (De Jong Gierveld 2002). Spolu s prodlužující se délkou života se dá očekávat, že lidé budou navazovat nové vztahy i v pozdějším věku a vzroste počet vztahů, které za život prožijí.

Kromě věkové různorodosti se badatelé při definování odděleného soužití dotýkají i otázky dobrovolnosti při výběru tohoto typu vztahu. Už v původním Berkelově článku se objevuje pojetí LAT-vztahu jako nedobrovolného uspořádání, které je spíše nouzovým řešením. V rozporu s tím se může jevit definice, která pokládá tyto vztahy za dlouhotrvající intimní vztahy, které jsou vlastní volbou – dobrovolně – založeny na nesdílení společné domácnosti (Karlsson et al. 2007). Pokud použijeme jako nutnou podmínku definice LAT-vztahů jejich dobrovolnost, pomineme tím početnou skupinu těch partnerů, kteří by rádi žili spolu ve společné domácnosti, ale z určitých důvodů to pro ně není možné. Páry, které jsou v odděleném soužití nedobrovolně,⁷ mívají jiné důvody i postoje. Jsou to nejčastěji lidé, kteří by žili spolu, pokud by jim v tom jisté okolnosti nebránily.

Při vymezování charakteristik LAT-vztahů se jako další kritérium užívá sezdánost či nesezdánost páru. Podle některých sociologů je pod tento název možné zahrnout pouze nesezdané páry. Američtí výzkumníci definují LAT-vztahy jako „intimní vztahy mezi nesezdanými partnery, kteří žijí v oddělených domácnostech, ale identifikují se jako pár“ (Strohm et al. 2008: 1). Podle jiných sociálních vědců LAT-partneři mohou a nemusejí být manželé (Karlsson a et al. 2007). Z jejich pohledu není manželství považováno za překážku označení vztahu za oddělené soužití, pokud manželé opravdu nežijí ve společné domácnosti ani po sňatku.⁸ Podle některých názorů by však označení oddělené soužití mělo být vyhrazeno pro nesezdané páry. Také z povahy sestavování dotazníkových šetření těmito badateli vyplývá, že manželské páry bývají vynechány (Haskey 2005). V kontrastu k Haskeymu popisuje Adams LAT-vztah jako alternativu tradičního manželství, kdy manželé žijí odděleně, aniž by to znamenalo rozlukou nebo předznamenávalo rozvod (Adams 2004). Oddělené soužití může fungovat jako „záchrana“ manželství pro partnery, kteří zvažují rozvod, jehož příčiny pramení z nedorozumění ve společném soužití. Odstěhování ze společné domácnosti může tyto potíže vyřešit a manželé vztah zachovají a nerozvedou se. Z určitého úhlu pohledu však vztahy LAT mohou být součástí mimomanželských vztahů,⁹ což může komplikovat výzkum. Na závěr

⁷ Dobrovolnost nebo nedobrovolnost se zde netýká vztahu jako takového.

⁸ Příkladem mohou být tzv. „dual residence marriages“, což je označení pro manželské páry v Thajsku, kteří žijí v oddělených domácnostech mnohdy poměrně vzdálených (Schvanefeldt, Young a Schvanefeldt 2001 podle Adams 2004).

⁹ Haskey v této souvislosti upozorňuje, že při kvantitativním výzkumu LAT-párů může dojít ke zkreslení. Většina dotazníků vyřadí respondenty, kteří jsou vdani či ženati a mají navíc dalšího partnera, který žije jinde. Ovšem uvede-li respondent, že má LAT-partnera, který žije jinde, není možné zaručit, že tento partner zároveň nežije v manželství nebo v jiném svazku s další osobou (Haskey 2005), což nemůže být nikdy zcela vyloučeno. To samozřejmě odporuje pojetí odděleného soužití jako monogamního vztahu. Nicméně bylo zjištěno, že menšina, 15 % mužů a 9 % žen, má

otázky sezdanosti či nesezdanosti je třeba konstatovat, že ačkoliv někteří autoři nevylučují ze své definice manželské páry, výzkumy se často zaměřují pouze na nesezdané jedince a oddělené soužití sezdaných párů pomíjejí.¹⁰

LAT-vztahy bývají posuzovány i z hlediska délky trvání. Výzkumníci se shodují, že oddělené soužití by nemělo být pouze přechodnou záležitostí. Někteří zdůrazňují, že se musí jednat o vztahy dlouhodobé, trvalé, stálé a monogamní (Haskey a Lewis 2006, Karlsson a Borell 2002), jen tehdy je podle nich splněna jedna z důležitých podmínek těchto vztahů. LAT uspořádání znamená více než jen dočasný, pomíjivý nebo příležitostný vztah (Haskey 2005). Většinou však více nerozvádějí, co znamená dlouhodobost či trvalost ani nepoužívají kritéria délky trvání vztahu. Častějším přístupem je ptát se respondentů při výzkumu na současný stav a zkoumat dané vztahy v přítomnosti. Výjimkou je španělská studie, kde podmínkou uznání vztahu za oddělené soužití bylo jeho alespoň dvouleté trvání. Při této podmínce bylo ve Španělsku při šetření v roce 1999 identifikováno 16 % žen, které nejsou vdané ani nežijí v kohabitaci a jejichž partner žije jinde (Castro-Martín, Domínguez-Folgueras a Martín-García 2008).

S rozdílnými definicemi, jak už bylo poznamenáno, jsou následně spojeny i nejednotné otázky, kterými je oddělené soužití při průzkumech identifikováno. Je nutné poznamenat, že ne všechny kvantitativní údaje o odděleném soužití vycházejí ze samostatných výzkumů; některé jsou výsledkem analýzy různých populačních statistik nebo sčítání lidu.¹¹ Situaci komplikuje i fakt, že lidé žijící v odděleném soužití nebývají nikde oficiálně registrováni; tvoří tedy „skrytou populaci“ a je téměř nemožné sestavovat reprezentativní vzorky (Karlsson a Borell 2002).

kromě „hlavního vztahu“ souběžně dalšího partnera (Johnson and Mercer et al. 2001 podle Haskey a Lewis 2006), a je důležité brát v úvahu, že tato skutečnost se může do průzkumu promítnout.

¹⁰ V souvislosti s manželskými páry bývá někdy zmiňována specifická podoba partnerského soužití, tzv. „commuter marriage“. Bývají tak označovány manželské páry, které žijí ve společné domácnosti, ale během určitého období využívají jeden z nich nebo oba další domácnost, nejčastěji z důvodu studia nebo zaměstnání v jiné lokalitě (Karlsson a Borell 2002, Levin a Trost 1999). Tento termín je často používán ve Spojených státech, kde podle Adamse představuje synonymum odděleného soužití (Adams 2004). „Commuter marriage“ však nesplňuje základní podmínku odděleného soužití – dvě oddělené domácnosti –, a proto by s ním nemělo být ztotožňováno.

¹¹ Výzkumy se potýkají se zásadním problémem – oddělené soužití není ještě ve společnosti dostatečně známé a rozšířené a mnoho lidí neví, co vlastně znamená. Výzkumníci proto musí pojem popisovat jinými výrazy, případně sami na základě existujících dat odhadují, kdo žije v odděleném soužití, což následně může snižovat validitu výzkumu. Výjimkami v tomto ohledu se zdají být Švédsko a Nizozemí, kde se objevuje zdomácnělé označení pro LAT-vztah. Ve Švédsku se jedná o termín *särbo* („sär“ znamená odděleně a „bo“ žít) (Trost 1997, Karlsson a Borell 2002), v holandštině je akronym *Living Apart together*, tedy „lat“, výrazem pro „hůl, tyčku“ (Levin 2004). Zdomácnělé označení může výrazně ovlivnit přijetí této podoby vztahu ve společnosti. Nicméně není samo o sobě zárukou významové shody výzkumníka a respondenta – například ve švédském výzkumu v roce 1993 se za žijící v LAT-vztahu označila 4 % respondentů. Při následné detailnější analýze bylo zjištěno, že za žijící v odděleném soužití se označili třeba i ti respondenti, jejichž partner byl dlouhodobě hospitalizován, případně ženy, jejichž manžel vykonával vojenskou službu a během týdne byl mimo domov (Levin a Trost 1999).

Nejčastějším výzkumným postupem je nejdříve odfiltrout ty, kteří nežijí v manželství ani nesezdaném soužití. Následně je těmto jednotlivcům položena otázka, zda mají stálého partnera, který ovšem nežije ve společné domácnosti. Tímto postupem bylo zjištěno, že v Kanadě žije v odděleném soužití 8 % lidí starších 20 let (Milan a Peters 2003), ve Velké Británii to bylo v letech 2002 až 2003 24 % mužů a 26 % žen¹² (Haskey 2005). Podobný postup využili i výzkumníci ze Spojených států, kteří ovšem zavedli věkovou hranici 23 let, aby tím vyloučili studenty, kteří jsou ještě příliš mladí, vesměs žijí u rodičů a společné soužití pro ně není ekonomicky možné. S touto podmínkou bylo sekundární analýzou dat amerického výzkumu GSS z let 1996 a 1998 zjištěno, že v odděleném soužití žije 35 % těch, kteří nejsou ženatí/vdané a nežijí s partnerem v nesezdaném soužití (Strohm et al. 2008). Právě zavedení věkové hranice 23 let za účelem vyřazení zatím ekonomicky nesoběstačných studentů odlišuje americký výzkum od evropských. Přestože mnoho výzkumníků poukazuje na problematiku jedinců žijících stále v domácnosti rodičů,¹³ kteří zřejmě nemají jinou možnost volby než oddělené soužití, v mnoha výzkumech¹⁴ zatím tento fakt není považován za překážku a je naopak vnímán jako jeden z motivů volby odděleného soužití (viz Levin a Trost 1999, Levin 2004). Otázka proto zní, jakou věkovou hranici by bylo možné považovat za optimální při identifikaci odděleného soužití.

Oddělené soužití optikou kvalitativních výzkumů

Z důvodu výše naznačených metodologických problémů, které snižují validitu kvantitativních šetření, je zatím větší prostor při zkoumání odděleného soužití věnován kvalitativním studiím. Existují i výzkumy zaměřující se specificky na oddělené soužití partnerů ve starším věku (Karlsson a Borell 2002, Karlsson et al. 2007, De Jong Gierveld 2002, 2004). Cílem těchto výzkumů je odhalit postoje a motivy lidí, kteří žijí v LAT-vztahu a případně i zachytit „každodenní“ podobu této formy soužití. Ve výzkumech se často můžeme setkat s rozlišováním odděleného soužití mladých a naopak starších jedinců. Problematika odděleného soužití v seniorském věku je tématem poněkud odlišným, není už spojena se společenskými změnami, které ovlivňují například postoje k rodičovství u mladší generace, nicméně například motiv nezávislosti bývá vyjadřován shodně staršími i mladými jednotlivci. Důležité je upozornit i na sice okrajovou, ale zajímavou skupinu lidí volících oddělené soužití, která leží „někde mezi“ mladou generací a seniory. Jsou to ti, kteří žijí ve společné domácnosti s nedospělými dětmi

¹² Z druhého výzkumu, který se konal v roce 2004, překvapivě vyplynulo, že tento podíl je nižší, 19 % mužů a 21 % žen (Haskey a Lewis 2006). Toto zkrácení by mohlo být přičteno na vrub právě různým výkladům tohoto fenoménu respondenty.

¹³ Z britského výzkumu, který byl realizován na základě statistického šetření v letech 2002 a 2003, vyplynulo, že 44 % mužů a 36 % žen, kteří uvádějí, že žijí odděleně od partnera, žije v domácnosti rodičů (Haskey 2005). Podobný trend je patrný i z kanadského výzkumu, ve kterém ve věkové skupině 20–29 let žije v jednočlenné domácnosti pouhých 16 % jedinců z těch, kteří se v této věkové skupině hlásí k oddělenému soužití (pro srovnání: ve věkové skupině nad 50 let žije samostatně již 79 % mužů a 72 % žen z těch, kteří uvádějí, že žijí v odděleném soužití) (Milan a Peters 2003).

¹⁴ V nizozemském výzkumu v roce 2002 byli zahrnuti jedinci již od 16 let, z tohoto výzkumu vyplynulo, že 10 % respondentů se hlásí k oddělenému soužití (Fokkema et al. 2008).

nebo starými nemocnými rodiči. Tito lidé cítí silnou zodpovědnost za své blízké, chtějí splatit rodičům jejich péči, případně nechtějí měnit životní prostředí svých dětí, a proto volí oddělené soužití (Levin a Trost 1999, Levin 2004). Jejich motivy však mohou být i jiné a péče o rodiče se může stát prostředkem, záminkou, proč setrvat v oddělených domácnostech.

Oddělené soužití, bez ohledu na věk partnerů, by tedy podle výzkumníků mělo být trvalým vztahem partnerů, kteří žijí v oddělených domácnostech, bez ohledu na to, zda jsou manželé či jaká je jejich sexuální orientace. V následujících podkapitolách je zvlášť představeno oddělené soužití mladších a starších partnerů. V poslední podkapitole je pak naznačen vztah mezi odděleným soužitím a koncepty individualizačního habitu (Tomášek 2006a) a číselného vztahu (Giddens 1997).

Nová životní fáze: Oddělené soužití mladých lidí

Oddělené soužití bývá často považováno za záležitost mladých lidí, což vyplývá i z některých výzkumů.¹⁵ Tato skutečnost je spojována s vyčleňováním nové životní fáze, tzv. „pozdní adolescence“ nebo také „post-adolescence“, která je charakteristická prodlužováním fáze mládí a absencí některých znaků fáze dospělosti – mladí lidé zatím nezaložili vlastní rodinu a nemají děti (Heath a Cleaver 2003 podle Tomášek 2006b). Mladí lidé, kteří často nemají předchozí zkušenosti s bydlením s partnerem nebo s vážným vztahem vůbec, často vyjadřují duševní potřebu prostoru pro sebe (Roseneil 2006). Tito jedinci se buď věnují studiu, nebo se orientují na rozvoj svých pracovních schopností a dovedností. Zaměstnání (či studium) se stává důležitou, ne-li hlavní částí jejich života, a to se příliš neslučuje s rodinným životem (Beck 2004). Řešením pro udržení vztahu se tak může stát oddělené soužití. Oddělené domácnosti jsou brány jako cena za osobní naplnění v profesi. Vlastní kariéra se jeví důležitější než vztah: mnohdy se stává, že dva lidé spolu žijí, ale pak jeden z nich dostane nabídku na práci v jiné lokalitě a rozhodne se ji využít (Roseneil 2006). Dalo by se předpokládat, že tito lidé by žili spolu, pokud by je studium či práce neoddělily (Levin a Trost 1999).

Jak se však ukazuje, ne vždy je hlavním důvodem tohoto typu soužití kariéra. Respektive, volba konkrétního zaměstnání je vždy otázkou priorit. Pro mnoho mladých lidí tak může být profese záminkou, jak se vyhnout společnému bydlení, které se stává v jejich představách zdrojem nejistoty a úzkosti (Haskey a Lewis 2006). Tato nejistota může být považována za příznak dnešní individualizace projevující se i ve vztazích. Jednotlivci si už nemohou být jisti, že je partner neopustí, a tudíž sami nechtějí do vztahu tolik investovat. Výsledkem je, že „předpokládaná dočasnost partnerství se mění v prorocství, které samo sebe naplňuje“ (Bauman 2004: 186). Život s partnerem je sice pro většinu těchto mladých lidí žádoucí, nicméně odkládají ho a počítají s ním „až někdy do budoucna“. To je patrné například z výroku, který se objevil ve výzkumu, že společné bydlení bude myslitelné, teprve až si daný jedinec pořídí vlastní dům. Chybí mu nicméně bližší plán, kdy a jak si nemovitost hodlá pořídít (Haskey

¹⁵ Například z kanadského výzkumu, konaného v roce 2001, vyplynulo, že 56 % respondentů, kteří se přihlásili k oddělenému soužití, spadalo do věkové skupiny 20–29 let (Milan a Peters 2003). Tento fakt podporuje také španělský výzkum, ve kterém bylo 98 % žen, které uvedly, že mají partnera, se kterým nežijí, ve věku do 35 let (Castro-Martín et al. 2008).

a Lewis 2006). LAT-vztah může některým dvojicím sloužit také jako zkouška, která umožňuje partnerům poznat se, aniž by se jejich vztah mezitím stal vážným (Levin a Trost 1999). Podobné výpovědi můžeme považovat za potvrzení nejistoty, neochoty mladých příliš se vázat a odkládání rozhodnutí o založení rodiny. Fakt, že i přes určitou nejistotu tyto lidé vztahy udržují a to dokonce navzdory fyzické vzdálenosti,¹⁶ nasvědčuje tomu, že vztahy jsou i nadále důležité. Zdá se, že udržování intimního vztahu s druhým člověkem vychází z potřeby stability a výjimečnosti (Singly 2000a podle Dudová a Vohlídalová 2005). Potřeba stability a jistoty je považována za příčinu hledání intimních partnerských vztahů a právě sexuální věrnost – exkluzivita daného vztahu – je základem pocitu stability (Singly 2001b podle Dudová a Vohlídalová 2005). A proto „většina mladých lidí – přestože odmítají sňatek a rodinu jako model pro své vlastní životy – hledá emocionální závazky“ (Beck a Beck – Gernsheim 1995: 16).

Oddělené soužití ve stáří

Oddělené soužití není záležitostí pouze mladých lidí, přestože tvoří většinu takto žijících osob. Partneři nesdílející domácnost se objevují napříč všemi věkovými skupinami. Je to způsobeno i zlepšením zdravotní péče, díky které se život lidí prodlužuje. Senioři se ve stále větší míře stávají aktéry společenských a demografických změn – nejsou jimi pouze sekundárně ovlivňováni, například při rozvodech svých dětí (Borell a Karlsson 2003 podle Karlsson et al. 2007).

Překvapivě právě u starších jedinců roste šance, že si jako formu partnerského vztahu zvolí oddělené soužití. Zatímco pravděpodobnost, že člověk vstoupí do nového vztahu po 69. roce svého života, klesá, naopak se zvyšuje možnost, že partneři v této věkové skupině budou volit spíše oddělené soužití (De Jong Gierveld 2002). Tato životní fáze je u mnoha lidí poznamenána ztrátou životního partnera, ať už kvůli rozvodu nebo úmrtí. Následné obavy z osamělosti, ale zároveň snaha uchovat si samostatnost, vedou často ke zformování LAT-vztahu s novým partnerem (De Jong Gierveld 2002). Karlsson a Borell provedli v roce 2002 ve Švédsku kvalitativní výzkum populace starší 60 let se zaměřením na oddělené soužití.¹⁷ Velký podíl respondentů tohoto výzkumu si vysoce cení intimního vztahu v této fázi života, zejména pokud jejich děti a vnoučata žijí daleko a příliš se s nimi nestýkají (Karlsson a Borell 2002). Na druhou stranu si většina z nich během let, kdy žijí sami, zvykne na tuto situaci a následně pro ně může být mimořádně obtížné přizpůsobovat se životnímu stylu jiného

¹⁶ Překonání fyzické vzdálenosti je dnes umožněno technologiemi, které neustále „zmenšují“ svět. Partneři mohou být v kontaktu díky telefonu, e-mailům a dostupné letecké dopravě, což jim dovozuje zůstat spolu i v případě, že například žijí každý na jiném kontinentu (Levin a Trost 1999).

¹⁷ Pro vyhledání respondentů, kteří jsou obecně velmi těžko identifikovatelní, byla použita zajímavá metoda – inzerát v novinách. Výzkumníci jej umístili do místních novin ve třech oblastech Švédska, aby získali co nejrozmanitější vzorek. Nicméně, při této metodě není nikdy jisté, který typ respondentů na výzvu odpoví. Přestože výzkumníci neusilovali o reprezentativní vzorek, shledali, že ti, kteří jim odpověděli, byli vzdělanější a v lepším zdravotním stavu, než odpovídá dané věkové skupině v celostátním srovnání (Karlsson a Borell 2002).

člověka¹⁸ (De Jong Gierveld 2002). Silným motivem je také zachování vlastní domácnosti, jako prostoru, kde se staří lidé mohou nerušeně setkávat se svými dětmi a vnoučaty (Levin a Trost 1999).

Významným popudem k uchování oddělených domácností je pojetí tohoto typu vztahu jako méně tradičního. Oddělené soužití je viděno jako flexibilnější uspořádání, které umožňuje zachovat nezávislost a autonomii partnerů. To má vliv zejména na ženy, které se mnohdy nechtějí starat o domácnost svého partnera a LAT-vztah jim napomáhá z této role uniknout. Tyto ženy si vysoce cení vlastní svobody (De Jong Gierveld 2002). Některé výzkumy nasvědčují tomu, že jsou to častěji právě ženy, které usilují o oddělené soužití. Tato skutečnost odpovídá požadavkům žen na autonomii, na vlastní prostor a rozhodování, který mnohdy v předchozím vztahu neměly (Karlsson a Borell 2002). Jedna z respondentek například popisuje svého partnera jako velmi autoritativního muže, z jehož vlivu uniká díky tomu, že si od počátku zachovala vlastní bydlení a přátele (De Jong Gierveld 2002). Oddělené soužití se tedy zdá být rovnostářské, co se týče dělby domácích prací. Většinou platí, že každý z partnerů zodpovídá za svou domácnost. Některé ženy při rozhovorech otevřeně prohlašují, že svému partnerovi s domácími pracemi nepomáhají, maximálně ho upozorní, když je čas „... umýt okna nebo udělat jiné věci...“, ale nikdy je nedělají za něj (Karlsson a Borell 2002). Nicméně při stejném výzkumu vyšlo najevo, že většina párů se schází převážně v domácnosti partnerky, která pro tyto příležitosti připravuje jídlo. A dále, že někteří muži pomáhají partnerce v domácnosti opravovat různé drobné závady (Karlsson a Borell 2002). Je tedy patrné, že i do odděleného soužití proniká jistá míra dělby práce, která vychází z tradičně chápáné dělby rolí mezi mužem a ženou. Ta však působí spíše jako potěšení z toho, že si partneři mohou navzájem pomoci a udělat jeden druhému radost.

Dalším důležitým impulsem, proč někteří starší lidé nežijí spolu, může být státní příspěvek na bydlení,¹⁹ vyplácený v některých zemích jednočlenným domácnostem seniorů. Ten nijak nenutí (spíše naopak) starší jednotlivce, aby se znovu ženili nebo aby vstupovali do nesezdaného soužití (De Jong Gierveld 2002).

S financemi souvisí i společný majetek. V případě LAT-párů však platí, že ve valné většině případů partneři nemají žádné společné vlastnictví.²⁰ Tato skutečnost se nemění s délkou vztahu, dokonce se zdá, že partneři, jejichž oddělené soužití trvá delší dobu, uvádějí méně často společné vlastnictví než partneři, jejichž vztah je kratší (Karlsson a Borell 2002).

Oddělené soužití partnerů v pokročilejším věku je spojeno také s vypořádáním se s případnou nemocí partnera a následnou potřebou péče o něj. V nizozemském výzkumu odděleného soužití ve starším věku se objevil jeden pár, který už na počátku vztahu učinil rozhodnutí, jak bude jejich vztah pokračovat, jestliže jeden z nich vážně onemocní: „...pokud se

¹⁸ De Jong Gierveld (2002) uvádí, že v jejím vzorku byla průměrná doba mezi předchozím vztahem a následným LAT-vztahem u žen zhruba 10 let, u mužů byla tato doba kratší.

¹⁹ Autorka zde popisuje situaci v Nizozemí, kde samostatně žijící lidé nad 65 let mají nárok na příspěvek na bydlení. Ten jim umožňuje žít ve svém soukromém bytě nebo domě, a udržet si tak svou sousedskou sociální síť (De Jong Gierveld 2002).

²⁰ Případně vlastní společně jen drobnosti, jako je například nádobí v prázdninovém domku (který však v tomto případě patří pouze jednomu z nich) (Karlsson a Borell 2002).

z jednoho z nás stane troska, pak je konec... V našem věku je nemožné starat se o nemocného partnera.“ (De Jong Gierveld 2002). To je však víceméně výjimka. Málokterý respondent by v případě partnerovy vážné nemoci odmítl pomoci. Většinou však byl předpokládán rozsah poskytnuté pomoci omezen, například na několik dní v týdnu nebo několik hodin denně²¹ (Karlsson a Borell 2002). Je nutno podotknout, že ti respondenti, kteří cítí méně silné motivy pro oddělené soužití, jsou také více ochotni se v případě potřeby o partnera postarat.²² Nicméně stále platí, že LAT-vztah volí většinou lidé, kteří jsou soběstační (Karlsson et al. 2007). Být soběstačný je základní podmínkou samostatného života.

Individualizační habitus a čistý vztah

Významnou pohnutkou pro volbu odděleného soužití je pro část jedinců snaha uchovat si vlastní nezávislost, tento motiv se objevuje nezávisle na věkové skupině. Příznacné pro ně bývá, že jsou se svou situací naprosto spokojeni a netouží ji nijak měnit. Preferují rozhodování sami za sebe (Beck 2004). Oddělené soužití pro ně samozřejmě není objektivně jedinou možnou formou soužití s partnerem. Ve společném bydlení jim nebrání žádné vnější překážky, jedná se spíše o emocionální zábrany. Někteří přiznávají, že by je partner svou přítomností rušil; pro některé ženy je například nepřekonatelná představa, že by partner doma zanechával nepořádek, který by ony musely uklízet (Roseneil 2006). Uvedené znaky je možné zahrnout pod koncept individualizačního habitu, jak o něm píše Tomášek (2006a). Podle něj existuje předpoklad, že etapa samostatného života může vést k „oslabování schopnosti partnerského soužití a přizpůsobení se jinému člověku“ (Tomášek 2006a: 11). Individualizační habitus se nepojí jen s mladými lidmi; týká se i lidí starších, kteří prošli těžkým rozchodem či rozvodem a následně si zvykli na samostatný život. Poté už netouží žít s novým partnerem (Levin a Trost 1999). Individualizační habitus ovlivňuje muže i ženy. Paradoxně za ním můžeme hledat tradiční hodnoty – muži odkládají založení rodiny, protože ji podle vlastních slov zatím nemohou uživit a naopak ženy se snaží vyhnout převzetí role maminky-pečovatelky (Tomášek 2006a).

Za proklamovaným užíváním si nezávislosti se také může skrývat opatrnost, zejména u těch jednotlivců, kteří zažili rozpad předchozího vztahu a nechtějí znovu riskovat (Levin 2004). Patrně je to u těch jedinců, kteří s koncem vztahu přišli o domov (Roseneil 2006) a specifický efekt mívá konec vztahu na ženy. Mnohé z nich považují za příčinu rozpadu předchozího vztahu svou přehnanou péči o partnera a obávají se, že při společném bydlení by další

²¹ Muži v tomto případě vykazují obecně vyšší ochotu pečovat o partnerku než ženy a dokonce i více zvažují poskytnutí péče celodenně (Karlsson a Borell 2002).

²² To zní logicky vzhledem ke skutečnosti, že oddělené soužití bývá voleno právě těmi, kteří nechtějí přijmout tradiční podobu vztahu. V tradičním vztahu se totiž vzájemná pomoc očekává a jak už bylo zmíněno, většinou jsou to ženy, které usilují o oddělené soužití. Tento fakt je možné zpětně vysvětlit odkazem k tradiční roli ženy-manželky, od které se většinou očekává, že se bude starat o manžela v případě, že vážně onemocní. Tato péče je nejen automaticky předpokládána a neplacená, ale často je i „neviditelná“ a ženy za ni nemohou očekávat příliš podpory od svého okolí. Ženy jsou si této „pasti“ často velmi dobře vědomy a ty, které nejsou ochotny pečovat o nemocného druha, volí raději oddělené soužití. Pokud s partnerem nežijí, necítí už tak silný společenský tlak, aby se o něj v případě nemoci musely postarat (Karlsson a Borell 2002).

vztah skončil stejně²³ (Levin 2004, Haskey a Lewis 2006). Motiv vyhnout se znovu roli domácí hospodyňky je ve výpovědích respondentek velmi silný. Tato skutečnost popírá koncept „čistého vztahu“, jak o něm píše Giddens²⁴ (1997). Podle něj je čistý vztah nová podoba vztahu, ve kterém se neprosazuje tradiční dělba rolí a který trvá pouze tak dlouho, dokud oběma partnerům vyhovuje. Je založen na uspokojování erotických a sexuálních potřeb a nemá partnerům zajišťovat stabilitu ani jistotu. Je velmi křehký a nestálý a partneři ho mohou jednoduše ukončit, neboť není podpořen žádnými závazky (Giddens 1997). S Giddensem nesouhlasí například Jamieson²⁵ (1998, 1999), která připomíná, že podoba čistého vztahu neodpovídá vztahům v žité zkušenosti. Ve společnosti neustále převládá očekávání tradiční podoby dělby práce a naprostá většina²⁶ párů se podle této představy chová, nicméně oba partneři tuto skutečnost většinou skrývají za, na první pohled, neutrální výroky. Například skutečnost, že příprava jídel je starostí převážně jen partnerky, je vyjádřena prohlášením, že ona umí vařit mnohem lépe (Jamieson 1999). I přes to, že ve většině domácností vydělávají oba partneři, domácí úkoly leží převážně na ženě, jakoby stále platil model muž-živitel a žena-hospodyně. Tento očividný rozpor je zakrýván nadhodnocováním mužské pomoci v domácnosti a naopak pojetím ženského placeného zaměstnání pouze jako doplňku k mužské kariéře (Jamieson 1998). Potvrzuje se tím stále přetrvávající stereotypní dělba domácích prací, kdy většina práce leží na bedrech žen.

Ačkoliv se tedy oddělené soužití může jevit jako „prototyp“ čistého vztahu – partneři k sobě nemají oficiálně žádné závazky, rozchod je jednoduchý – zároveň ho do jisté míry popírá. Pokud by totiž opravdu vztahy fungovaly podle konceptu čistého vztahu, nevlili by někteří (nebo spíše některé) oddělené soužití.

Závěr

Výzkum odděleného soužití je stále pouze v počátcích. Budoucí studium odděleného soužití by se mělo věnovat zejména sjednocení teoretického rámce, ve kterém by se další výzkumníci měli při své práci pohybovat. Zejména by bylo užitečné sjednotit metodologii v případě mladých lidí, kteří stále ještě žijí u rodičů – mohou být počítáni mezi LAT, nebo nikoliv? Dotazníkové otázky často nemohou oddělené soužití dokonale identifikovat, protože ať už jsou zvoleny jakkoliv, mohou být pro respondenty zavádějící. Dané problematice zatím zřejmě lépe vyhovují kvalitativní výzkumy, které umožní podrobněji popsat podobu vztahu.

²³ A to je důvodem, proč u lidí, kteří za sebou mají dva a více nevydařených vztahů, stoupá pravděpodobnost vstupu do odděleného soužití oproti těm, kteří zažili jen jeden rozvod – ti se spíše znovu ožení či vdají (De Jong Gierveld 2004).

²⁴ Giddens považoval za ukázkou čistého vztahu kohabitaci (Giddens 1997).

²⁵ S Giddensovým konceptem nesouhlasí také Singly, který navrhuje hovořit raději o „životě ve dvou v napětí“, tedy podobě vztahu, kde se oba partneři snaží vybudovat vztah, který jim bude poskytovat jistou míru důvěry a jistoty, ačkoliv možnost rozchodu stále existuje (Singly 2001b podle Dudová a Vohlídalová 2005).

²⁶ Existují i páry, které se snaží tuto praxi změnit. Většinou bývají iniciátorkami ženy. Nicméně mnohdy tato snaha nevede ke kýženému cíli, naopak, objevuje se nejistota, jakou práci má kdo vykonávat, a nakonec nespokojenost (Goodnow a Bowes 1994 podle Jamieson 1998).

Například, významným předpokladem pro LAT-vztah je sexuální vztah mezi jedinci, kteří se považují za pár. Tato skutečnost však může být diskutabilní třeba mezi staršími jedinci, jejichž intimní vztah tak může být spíše jen přátelstvím. Výzkumníci však, možná z důvodu citlivosti tématu, tuto oblast opomíjejí.

Dalším možným tématem, kterému se zatím výzkumníci vyhýbali, je souvislost odděleného soužití a případného rodičovství. Český výzkum naznačuje „že lidé, kteří preferují „netradiční“ typy soužití a uspořádání soukromého života, preferují statisticky významně častěji než ostatní jednak život bez dětí, a jednak méně dětí (pokud rodičovství ve svém životě plánují)“ (Hašková 2005: 9) neboli že „tzv. „nové“ formy soužití ... se zdají totiž podporovat spíše bezdětný životní styl...“ (tamtéž: 8). Oddělené soužití je tedy logicky voleno lidmi mladými, kteří děti ještě nemají, anebo naopak staršími, kteří už případně děti mají a společně už mít nebudou.

Také není zcela jasné, zda by mezi partnery v odděleném soužití měly být počítány manželské páry. Výzkumníci oddělené soužití sezdaných párů většinou²⁷ v praxi nezjišťují. Teoreticky je to však zajímavý problém. Z určitého pohledu se zdá, že manželství je samo o sobě stvrzením tradičních představ o soužití. Pokud budeme oddělené soužití posuzovat jako výsledek „úpadku“ manželství a rozšiřování alternativních forem soužití, pak ti, kteří zvolí manželství, v podstatě nemohou zároveň reprezentovat alternativní životní styl, přestože spolu třeba nebydlí. Nicméně, právě oddělené soužití manželského páru může nakonec působit jako velmi alternativní varianta. Záleží tedy zřejmě na každém výzkumníkovi (a to zřejmě bude v případě odděleného soužití ještě dlouho platit), jak oddělené soužití specifikuje a jaké hranice mu přisoudí.

Oddělené soužití v české společnosti je až na drobné výjimky zatím nezmapovanou oblastí. Primární výzkumy by se měly z tohoto důvodu zaměřit na kvalitativní popis odděleného soužití u nás a hledat motivy a podoby tohoto soužití. To je důležitý krok na cestě k případnému kvantitativnímu výzkumu.

Literatura

- ADAMS, Bern N. Families And Family Study In International Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 2004, roč. 66, č. 5, s. 1076 – 1088. ISSN 0022-2445.
- BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. 1. vyd. Praha : Mladá Fronta, 2004. 290 s. ISBN 80-20411-95-X.
- BAWIN-LEGROS, Bernadette ; GAUTHIER, Anne. Regulation of Intimacy and Love Semantics in Couples Living Apart together. *International Review of Sociology*, 2001, roč. 11, č. 1, s. 39 – 46. ISSN 0390-6701.
- BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.
- BECK, Ulrich ; BECK-GERNSHEIM, Elisabeth. *The Normal Chaos of Love*. 1. vyd. Cambridge : Polity Press, 1995. 231 s. ISBN 0-745-61382-9.

²⁷ Výjimkou je švédský výzkum, ze kterého vyplynulo, že pro manžele může být oddělené soužití „záchranou“ vztahu. Tito jedinci cítí, že problémy v jejich vztahu způsobuje právě společné bydlení a oddělené domácnosti tento problém mohou vyřešit (Levin a Trost 1999, Levin 2004).

- CASTRO-MARTÍN, Teresa ; DOMÍNGUEZ-FOLGUERAS, Marta ; MARTÍN-GARCÍA, Teresa. Not Truly Partnerless : Non-residential Partnerships and Retreat from Marriage in Spain. *Demographic Research*, 2008, roč. 18, č. 16, s. 443 – 468. ISSN 1435-9871.
- DALY, Mary. Changing Family Life in Europe : Significance for State and Society. *European Societies*, 2005, roč. 7, č. 3, s. 379 – 398. ISSN 1461-6696.
- DE JONG GIERVELD, Jenny. The Dilemma of Repartnering : Considerations of Older Men and Women Entering New Intimate Relationships in Later Life. *Ageing International*, 2002, roč. 27, č. 4, s. 61 – 78. ISSN 0163-5158.
- DE JONG GIERVELD, Jenny. Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart together : Partner Relationships Following Bereavement or Divorce. *The Journal of Marriage and Family*, 2004, roč. 66, č. 1, s. 236 – 243. ISSN 0022-2445.
- DUDOVÁ, Radka ; VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti – teoretická studie*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2005.
- FOKKEMA, Tineke ; VALK, Helga de ; BEER, Joop de ; DUIN, Coen van. The Netherlands : Childbearing within the Context of „Poldermodel“ Society. *Demographic Research*, 2008, roč. 19, č. 21, s. 743 – 793. ISSN 1435-9871.
- FREJKA, Tomáš. Overview Chapter 5 : Determinant of Family Formation and Childbearing During the Societal Transition in Central and Eastern Europe. *Demographic Research*, 2008, roč. 19, č. 7, s. 139 – 170. ISSN 1435-9871.
- GROSS, Harriet E. Dual Career Couples Who Live Apart : Two Types. *The Journal of Marriage and Family*, 1980, roč. 42, č. 3, s. 567 – 576. ISSN 0022-2445.
- HAMPLOVÁ, Dana. Preferované partnerské uspořádání : sociodemografické a hodnotové rozdíly. *Demografie*, 2003, roč. 45, č. 3, s. 166 – 176. ISSN 0011-8265.
- HASKEY, John. Living arrangements in contemporary Britain : Having a Partner who Usually Lives Elsewhere and Living Apart together (LAT). *Population Trends*, 2005, č. 122, s. 35 – 45. ISSN 0307-4463.
- HASKEY, John ; LEWIS, Jane. Living-Apart-together in Britain : Context and Meaning. *International Journal of Law in Context*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 37 – 48. ISSN 1744-5523.
- HAŠKOVÁ, Hana. Reprodukční preference a bezdětnost v české společnosti ve světle kvantitativních dat. *Proměny (Kvantitativní výzkum)* [online]. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2005. [cit. 2009-07-10]. Dostupné na www.soc.cas.cz/download/364/reprodukcn%C3%99%20a%20bezdetnost.pdf.
- JAMIESON, Lynn. Intimacy Transformed? A Critical Look at the „Pure Relationship. *Sociology*, 1999, roč. 33, č. 3, s. 477 – 494. ISSN 0038-0385.
- JAMIESON, Lynn. *Personal Relationships in Modern Societies*. 1. vyd. Cambridge : Polity Press., 1998. 209 s. ISBN 0-745-61573-2.
- KARLSSON, Sofie G. ; BORELL, Klas. Intimacy and Autonomy, Gender and Ageing : Living Apart together. *Ageing International*, 2002, roč. 27, č. 4, s. 11 – 26. ISSN 0163-5158.
- KARLSSON, Sofie G. ; JOHANSSON, Stina ; GERDNER, Arne ; BORELL, Klas. Caring while Living Apart. *Journal of Gerontological Social Work*, 2007, roč. 49, č. 4, s. 3 – 27. ISSN 0163-4372.
- LEVIN, Irene. Living Apart together : A New Family Form. *Current Sociology*, 2004, roč. 52, č. 2, s. 223 – 240. ISSN 0011-3921.
- LEVIN, Irene ; TROST, Jan. Living Apart together. *Community, Work & Family*, 1999, roč. 2, č. 3, s. 279 – 294. ISSN 1366-8803.
- MILAN, Anne ; PETERS, Alice. Couples Living Apart. *Canadian Social Trends*, 2003, č. 69, s. 2 – 6. ISSN 0831-5698.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : SLON, 2006. 312 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* 1. vyd. Praha : SLON, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
- ROSENEIL, Sasha. On not Living with a Partner. *Sociological Research Online*. [online]. 2006 [cit. 2009-06-20]. Dostupné na www: <<http://www.socresonline.org.uk/11/3/roseneil.html>>.
- TOMÁŠEK, Marcel. K genderovým zdrojům individualizačního habitu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2006a, roč. 7, č. 1, s. 11 – 15. ISSN 1213-0028.
- TOMÁŠEK, Marcel. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, 2006b, roč. 42, č. 1, s. 81 – 105. ISSN 0038-0288.
- TROST, Jan. Step Family Variations. *Marriage & Family Review*, 1997, roč. 26, č. 1-2, s. 71 – 106. ISSN 0149-4929. 3
- SOBOTKA, Tomáš. Overview Chapter 6 : The Diverse Faces of the Second Demographic Transition in Europe. *Demographic Research*, 2008, roč. 19, č. 8, s. 171 – 224. ISSN 1435-9871.
- STROHM, Charles Q. ; SELTZER, Judith A. ; COCHRAN, Susan D. ; MAYS, Vickie. Living Apart together Relationships in the United States. eScholarship Repository [online]. 2008 [cit. 2009-06-20]. Dostupné na www: <http://repositories.cdlib.org/ccpr/olwp/CCPR-042-08/>.

Autorka

studuje bakalářský studijní program Politologie – Sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity.

Kontakt: 215989@mail.muni.cz.